

JAARVERSLAG 1991

Mijnheer de Minister,

De statutaire vergaderingen (drie plenaire en zes sectievergaderingen) hebben plaatsgehad in de lokaliteiten van het Paleis der Academiën in Brussel, op 28 januari, 27 mei en 28 oktober 1991.

Lezingen gehouden op de plenaire vergaderingen :

L. VAN DURME : *Romaanse plaatsnamen en taaleilanden in Zuid-Oost-Vlaanderen.*

In het raam van een onderzoek naar de betekenis en de rol van de Romaanse toponiemen (en antroponiemen) in de streek tussen Aalst en Brussel werden de bouwstoffen en de resultaten van diverse studies over het Germaans-Romaanse taalcontact in historisch perspectief op andere plaatsen verzameld, vergeleken en desnoods gereïnterpreteerd.

Voor de Zudoostvlaamse regio kwamen voor dat doel vooral het CMT (excerpten De Brouwer), allerlei archiefinventarissen, het bekende *Veil Rentier*, een aantal licentiaatsverhandelingen en ook enkele publikaties van andere toponymisten in aanmerking. Vaak werd op de belangwekkende oude attestaties in de archiefbewaarplaatsen zelf controle gedaan.

Alle plaatsnamen met een Romaans uitzicht werden verklaard en, na vaststelling van hun authenticiteit, gekarteerd.

Het verkregen kaartbeeld vertoont overal in de nabijheid van de (huidige !) taalgrens een dunne, maar diep Romaans gekleurde zoom.

In Ruien en Kwaremont, zelf van Romaanse (of Romeinse ?) origine, wemelt het daarentegen over het hele grondgebied van Romaanse plaatsnamen.

Van Ronse, als 'open stad' door zijn bijzondere ligging onophoudend onder Romaanse druk, ondergingen enkel het zuiden en het westen merkbare Romaanse invloed, die ons evenwel niet tot de Romeinse periode kan voeren.

Dat geldt ook voor de streek van Maarke-Kerkem, waar de Romaanse plaatsnamen zowel klankhistorisch als typologisch niet hoger dan de Karolingertijd opklimmen.

Een andere Romaanse « uitstulping », die ten noorden van Geraardsbergen, maakt het evenmin mogelijk van een « residueel taal(schier)eiland met wortels in de Romeinse tijd » gewag te maken.

Het Romaanse taaleiland ten noorden van Oudenaarde, met o.a. *Bruwaan* en *Bolenchi(n)*, moet op zijn beurt naar het rijk van de verbeelding worden verwezen : de eerste plaatsnaam is een zuiver Diets bouwsel, de tweede een migratiennaam.

Uit dat alles mag blijken hoezeer het begrip *Galloromania submersa*, de verdronken Galloromania, geen noemer is waaronder men alle Romaans lijkende toponymische fossielen ten onzent kan vatten !

J. GERMAIN : *Le dictionnaire génétique de l'anthroponymie romane.*

W. VAN LANGENDONCK : *Geografie van de voor- en toenaampatronen in de Vlaamse dialecten.*

In deze lezing worden structuur, ontstaan en geografische spreiding van de voor-en toenaampatronen in de Vlaamse dialecten van de 20ste eeuw onderzocht. Semantisch-syntactisch blijkt de combinatie voornaam (VN) + toenaam (TN) een hoofd-dependens-verbinding te zijn, met de VN als hoofd (kern). De vraag rijst welke volgorde hier gevonden worden (VN + TN of TN + VN) en waarom. Hoewel de basisvolgorde in het Nederlands dependens-vóór-hoofd is, treffen we in oude en nieuwe administratieve bronnen normaliter de schikking VN + TN aan. Bij het ontstaan van het tweeledige naamspatroom hebben echter historisch-onomastische factoren een rol gespeeld. In de middeleeuwse bronnen werden aan de VN

beschrijvende elementen toegevoegd die alleen maar *na* die VN konden staan : *alias*-namen, voorzetselconstructies, relatieve zinnen. Van hun functiewoorden ontdaan, gingen die apposities geleidelijk fungeren als achternamen. Toch vinden we vanaf de 18de eeuw in sommige Vlaamse documenten de volgorde TN + VN aan (bv. *Esel Jan*).

In het Vlaamse dialectmateriaal van deze eeuw, verzameld aan het Instituut voor Naamkunde & Dialektologie te Leuven, treffen we een waaier van binaire patronen aan, gaande van VN + BN (*Jef Blok*), BN + VN (*Melk-Jan*), VN + KN (*Nare Jefkes*), KN + VN (*Rikske-s-Hans*), BN + KN (*Veste Smet*), KN + BN (*Pietersoo-s-Groten*) tot titel + PN (*Meester André*) en adjectief + individuele naam (*Dikke Nora*).

Wat de geografische distributie aangaat : in noord-westelijk Vlaanderen, van de Noordzee tot Turnhout, komt de volgorde BN / KN + VN niet (of niet meer) voor. Het patroon BN + KN is hier vrij verspreid. In een centrale corridor, uitlopend op een oostelijk gebied, zijn de volgordes VN + TN en TN + VN in concurrentie. Alleen in de Denderstreek is echter de schikking KN + VN nog dominant. In Limburg is duidelijk te zien dat de volgorde VN + TN de oude schikking TN + VN verdringt. In Brabant vinden we bijna enkel nog VN + TN.

Deze evolutie kan verklaard worden door een interne factor die synthetische in analytische structuren omzet, maar ook door invloed van het naburige Romaanse taalgebied, van de administratie en van de Nederlandse standaardtaal, waar het VN + TN-patroon heerst.

Tot slot wordt gewezen op het cyclische karakter van naamgevingspatronen.

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

F. DEBRABANDERE : *De etymologie van « schabouwe-lijk »*.

Het Zuidnederlandse woord schabouwelijk betekent « droevig, jammerlijk, ellendig, vreselijk, gruwelijk, gevaarlijk ». Waar komt dit woord vandaan ?

S. wijst de verklaringen af van De Bo, Schuermans, Van Veen, Vercoullie en het WNT. Schabouwelijk is volgens S. duidelijk een afleiding van Schabouw.

Schabouw staan wordt in het Zeeuws gezegd van een molen met de wieken in kruisstand ten teken van rouw. Voor onze voorouders, die de symboliek van de stand van de molenwieken goed kenden, maakte de kruisstand een trieste, doodse, akelige, droevige, ellendige, gruwelijke, ja verschrikkelijke indruk. Een molen die schabouw stond, maakte een schabouwelijke indruk.

De sleutel voor de etymologie van schabouw vinden we in de variant schabeeuw. Dit -ouw / -eeuw-doublet verwijst duidelijk naar Frans-Pikardische herkomst; vgl. flambeau / flambouw / flambeeuw, Catteau / Kattouw / Catteeuw. Schabouw kan niet anders dan op Fr. escabeau teruggaan. Dit woord betekende niet alleen « schemel, schabel, bankje, krukje », maar ook « leertje, trapje » en ten slotte « dubbele ladder ». Deze laatste betekenis is goed toepasselijk op de onbezeilde molenwieken in kruisvorm, die er inderdaad als een dubbele ladder uitzien.

De studie werd gepubliceerd in *Taal en Tongval*, 43 (1991), 97-101.

R. VAN PASSEN : *De naam Waarloos en enkele Waarlose toponymica.*

Aan de hand van vroegere theorieën wordt de etymologie van *Waarloos* onderzocht. *Wara* werd lange tijd als een Mnl. woord voor 'verdediging' opgevat; 'zonder' is dan de betekenis die aan het tweede element *loos* wordt gehecht. *Waarloos* zou dan het dorp zonder verdediging, zonder kasteel zijn geweest. Spreker toetst die etymologie aan de realia en vertelt van een kasteel Ter Linden, dat ca. 1600 verdwenen is. Weldra zullen archeologische opgravingen daar ter plaatse uitgevoerd worden. De verschillende betekenissen van de beide bestanddelen worden vervolgens doorgenomen, en uiteindelijk stelt spreker vor om in het eerste element *waar-* het bestanddeel te zoeken dat ook in *waar-nemen* vervat is; voor *-loos* wordt aansluiting gezocht bij Deens *løse*, Zweeds *löse*, Germ. *laus*, die als 'weide, helling' worden geïnterpreteerd. *Waarloos-centrum* (25 m hoog) zou dan 'een uitkijkpost, een uitzicht- of signaaltoren op de helling' zijn geweest.

Van de 'minor names' van Waarloos worden de drie gehuchtnamen *Berg*, *Keyserenberg* en *Ter Beke* met huisnamen en enkele veldnamen onderzocht. Het *Kruisveld* (naar een zoenkruis) kreeg daarbij extra aandacht.

F. DEBRABANDERE : *Enkele familienamen.*

S. behandelt eerst de FN Hazaert. Op grond van identificaties in Geraardsbergen en Kortrijk, resp. eind 14de en begin 15de eeuw, nl. Hazaert = De Haze, zouden we de naam Hasaert als een afleiding van De Hase kunnen beschouwen. Maar waarschijnlijk zijn dit slechts vbb. van reïnterpretatie, zodat Hasaert wel op Fr. hasard teruggaat (zie *De Leiegouw*, 33 (1991), 345-347).

De bakermat van de FN Delvinière is Henegouwen en daar vinden we ook een PIN Vinquière, nl. in Saint-Sauveur (arr. Aat). Dit is een plaats waar maagdenpalm groeit, Pik. vinque uit Lat. vinca. We treffen de FN al in de 13de eeuw in Doornik aan en vanaf de 16de eeuw in de kasselrij Kortrijk, nl. in de Pikardische dorpen Dotenijs en Moeskroen. Vanaf de 17de e. komt hij in Diets gebied voor, nl. 1641 Vainquièrre in Sint-Denijs (WV), 1630 Vainquièrre in Wielsbeke, 1692 Vinckier in Meulebeke. Bij de overgang naar nederlands-talig gebied is de aanloop Del- weggevallen, zodat Delvinière tot Vinckier geworden is (zie *De Leiegouw*, 33 (1991), 343-344).

S. verwerpt de verklaring van de FN Rongy uit de PIN Rongy, omdat de FN Luiks is en de PIN Henegouws. Hij verwerpt eveneens de verklaring van Rongé / De Rongé als afleiding van ww. ronger. Hij verklaart deze namen als var. van Roger, Rogy, Deroggé, met epentetische nasaal.

De FN Bres(s)oux / Bersou(x) werd door Herbillon uit de PIN Bressoux (Luik) verklaard. Maar de FN is Henegouws. S. ziet daarom in Bressoux een variant van Brisoux, eveneens een Henegouwse FN. De oude vorm Bresoul — die duidelijk naar een wolf-naam verwijst (Brisulf) — komt nl. al in de 15de eeuw in Doornik voor.

De FN Duflocq, -ck is ongetwijfeld een variant van Duflocq. Dauzat verklaart de FN uit Ofr. floq uit Ndl. vlok : vlok, kuif. Maar in 1495 bewijst de naam Du Floseq in Doornik, dat de FN op de PIN Flos in het Pas-de-Calais teruggaat, waarvan Gysseling in zijn Toponymisch woordenboek in 1221 al de vorm « de Flosco » vermeldt. Rom. floscum betekent « vijver ».

In de Waalse afdeling werden drie lezingen gehouden.

Het *Bestuur van de Commissie* voor de periode mei 1991 tot eind 1993 is als volgt samengesteld : J. MOORS, voorzitter ; J.-H. MICHEL, ondervoorzitter en voorzitter van de Waalse afdeling ; R. VAN PASSEN, voorzitter van de Vlaamse afdeling ; W. VAN LANGENDONCK, secretaris van de Vlaamse afdeling ; J. GERMAIN, secretaris van de Waalse afdeling ; F. DEBRABANDERE, secretaris-generaal.

In de Vlaamse afdeling werd Magda Devos tot nieuw lid verkozen ; zij volgt Marcel Hoebeke op († 2.7.90). In de Waalse afdeling werd het erelidmaatschap verleend aan M.A. Arnould. Tot zijn opvolger werd Leo Wintgens verkozen.

De *Handelingen* LXIII (1990-1991) telden 336 bladzijden. Ze werden geruild met een aantal tijdschriften en wetenschappelijke instellingen (zie lijst). De door aankoop of ruil verkregen werken werden gedeponeerd in onze bibliotheek, die ondergebracht is in de bibliotheek van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Honderd exemplaren werden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld, ten behoeve van vorsers en studenten. Bovendien heeft de Commissie Werk nr. 16 van de Vlaamse afdeling gepubliceerd, nl. « Bouwlandtermen in de Vlaamse dialecten. Spreidings- en betekenisgeschiedenis » door dr. Magda Devos.

Inzake straatnaamgeving werd de Commissie in 1991 door talrijke Brusselse, Waalse en Duitstalige gemeenten geraadpleegd. De Vlaamse afdeling verstrekke advies voor straatnamen in de Brusselse gemeenten Evere en Sint-Pieters-Woluwe.

De Commissie heeft de *taalkundige aanpassing van de geografische namen van de stafkaarten* die door het Natio-

naal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde in Leuven onder leiding van K. ROELANDTS advies uitgebracht i.v.m. 486 toponiemen in de volgende 32 gemeenten : Anzegem, Avelgem, Brakel, Deerlijk, Gavere, Geraardsbergen, Harelbeke, Herzele, Ingelmunster, Izegem, Kluisbergen, Kortrijk, Kruishoutem, Kuurne, Ledegem, Lendelede, Lierde, Maarkedal, Menen, Oudenaarde, Ronse, Sint-Lievens-Houtem, Spiere-Helkijn, Waregem, Wevelgem, Wielsbeke, Wortegem-Petegem, Zingem, Zottegem, Zulte, Zwalm, Zwevegem. In de Waalse afdeling werd het onderzoek gedaan door de heren J. LECHANTEUR en J.M. PIERRET.

Met de meeste hoogachting,

Brugge, 31 december 1991.

De Secretaris,

F. DEBRABANDERE.

De voorzitter,

J. MOORS.